

întreprinse în România, multe dintre ele marcate de discuții revelatoare cu personalități precum Neagu Djuvara, Horia-Roman Patapievici, Vladimir Tismăneanu, Paul Philippi, Valentin Naumescu și cu diverși oameni politici îl pun pe autor în contact cu realitățile din România. În același timp, operele lui Mircea Eliade, Emil Cioran, Mircea Cărtărescu, Herta Müller îl ajută pe Kaplan să înțeleagă mai bine cultura română și mentalitățile românești.

În ciuda unei bibliografii consistente și a unor analize conceptuale pertinente, cartea lui Kaplan ratează șansa de a deveni o lucrare de referință despre istoria României. Nu putem considera că această carte aduce informații revelatoare despre istoria României, analiza situației geopolitice din sud-estul Europei fiind – poate – singurul element nou, lucru care se petrece și pe fondul puținului timp scurs de la evenimentele analizate.

Nefiind o strictă analiză istorică, ne aflăm în fața unei lucrări în care se împletește antropologia istorică și geopolitica, iar stilul jurnalistic și momentele în care pare a fi un jurnal de călătorie o fac cu atât mai ofertantă pentru cititor. Viața cotidiană, surprinsă deseori în scene cu aer cinematografic, pe fundalul cărora sunt plasate fie sordide orașe de provincie uitate de vreme, fie splendorile arhitectonice din Brașov, Iași sau București, reprezintă punți de lansare spre problematici stabilite atent și analizate concis și coerent. Departe de a dori să promoveze România, Kaplan oferă un tur de forță jurnalistic care poate convinge cititorul că această țară, cu locuitorii, trecutul și potențialul său geopolitic merită atenția noastră.

Ionuț Filipescu

***O istorie multidimensională a carierelor universitare: instituții, rețele sociale, biografii*, Sergiu Musteață (ed.), Chișinău, Editura ARC, 2017, 357 p.**

Volumul apărut la Chișinău în acest an și coordonat de istoricul Sergiu Musteață pornește de la o istorie instituțională a Facultății de Istorie și Geografie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” pentru a încerca o adevărată istorie a unui întreg domeniu academic: studierea istoriei în Republica Moldova.

Este o lucrare colectivă, care publică materialele unei conferințe ce a avut loc în octombrie 2015 la Chișinău. Titlul pus – *O istorie multidimensională a carierelor universitare: instituții, rețele sociale, biografii* – permite o abordare mai largă, astfel că deși cea mai mare parte a temelor abordate sunt legate de evoluția învățământului superior istoric de la Chișinău, există și contribuții din afara perioadei (secolul al XX-lea) și arealului (Galați, Iași).

Volumul debutează cronologic cu un studiu semnat de Diana Ețco și dedicat *Școlii duhovnicești din Chișinău în prima jumătate a secolului al XIX-lea* (p. 9-26). Deosebit de interesant sub aspectul surselor folosite, materialul descrie situația precară a unuia din primele foruri educative din Moldova de Est. Aceasta arată poziția cu totul periferică a provinciei în Imperiul Rus, unde singura școală de o

oarecare utilitate se considerase a fi una teologică. Problemele erau necunoașterea limbii ruse de către elevi, penuria de tot felul și înapoierea – de exemplu, sunt descoperiți elevi cu râie (p. 15-16). O comparație cu seminarul frecventat cam în aceeași perioadă, dar pe cealaltă parte a Prutului, de Ion Creangă ar fi fost interesantă.

Iulian Gherca prezintă puțin cam detaliat credem *Învățămintul catolic – o alternativă educațională. Studiu de caz: Școala parohială din Galați* (p. 27-33). Din păcate, articolul pare rupt complet de context, autorul nementionând nici situația anterioară și nedându-ne niciun indiciu despre ce a urmat. La Galați funcționase înainte de Primul război mondial pensionul Notre-Dame de Sion, pe care autoritățile încercaseră să-l închidă, fapt ce declanșase un adevărat conflict diplomatic cu Franța.

Interzicerea manualului de catehism (p. 31) ar fi fost un subiect interesant de lectură, dar nu aflăm urmarea. După cum, criticând imixtiunea statului, nu știm dacă școala avea rezultate bune.

Adrian Vițalaru de la Universitatea din Iași descrie legăturile acesteia cu străinătatea în timpul celui de-al Doilea război mondial. Perioadă ingrată și fără perspective, începutul anilor '40 a fost dramatic pentru libera circulație a ideilor și intelectualilor. Autorul afirmă chiar că „factorul politic joacă un rol mai important în ghidarea relațiilor externe ale universităților românești” (p. 35). Fără a ne asuma rolul cinicului, credem că orientarea politică generală joacă întotdeauna acest rol. Nu dorim să aducem discuția în actualitate, dar, de exemplu, în perioada interbelică, simpla idee de a încerca vreun contact cu lumea academică sovietică (care, în anumite domenii, excela) ar fi atras represalii din partea statului și a brațului său înarmat, Siguranța Generală.

Istoricul surprinde regretabila tendință de pliere a mediului academic pe comandamentele politice, atunci când, citând din profesorul Alexandru Myller, viitor rector al Universității ieșene la începutul regimului comunist, descrie entuziasmul colaborării cu Germania (p. 39). Nu ne putem abține să nu imaginăm un exercițiu cu același citat în care înlocuim Germania cu A.R.L.U.S.

O mențiune interesantă merită detaliul privind cooperarea cu Universitatea din Odesa în timpul administrației românești a Transnistriei (p. 42), subiect în general escamotat de istoriografia românească.

Cercetătoarea Lilia Crudu discută despre *Politica de cadre la Institutul de Stat de Medicină din Chișinău în primul deceniu postbelic* (p. 45-57). Cazul prezentat este unul ideal pentru situația economico-socială a Basarabiei după război. Cu o elită refugiată în România sau reprimată sub diverse suspiciuni, noul regim s-a trezit cu multe promisiuni, dar cu o situație dramatică în ceea ce privea infrastructura de personal. În cazul de față, fără a avea o statistică, era vorba de o masivă lipsă de medici. Comunist sau nu, sovietic sau nu, guvernul de la Chișinău a înțeles că această problemă încalcă un drept elementar la igienă al populației și a căutat atunci soluții inadmisibile în alte zone ale U.R.S.S.: s-a apelat la medicii suspecti de colaboraționism pentru a completa schema didactică la noua facultate

de medicină (p. 47). Chiar dacă existau printre localnici persoane capabile să suplinească aceste funcții, ei erau bănuși de „naționalism” – cum a fost cazul lui Ipatie Sorocean (p. 48), doctor comunist, adevăratul organizator al învățământului medical de la Chișinău, dar care nu avea origini sănătoase.

În studiul intitulat *Fondarea Universității de Stat din Moldova și tentative de comasare a institutului pedagogic*, Valentin Tomuleț analizează momentul în care, în condițiile în care cel de-al Doilea război mondial continua, autoritățile moscovite care abia reocupaseră Chișinăul decid înființarea primei universități din regiune. Istoricul contribuie decisiv la rememorarea trecutului învățământului superior, ale cărui începuturi sovietice au rămas neclare. Dacă un institut pedagogic funcționa deja – cu mari sincope (fusese evacuat în anii 1941-1944 în Buguruslan, regiunea Orenburg!) – acest lucru se datora inițiativei locale de a crea cadrele necesare în special populării infrastructurii educative cu specialiști. O universitate însă ar fi scăpat controlului republican, deoarece acest tip de organizare se găsea sub gestiunea exclusivă a ministerului unional de la Moscova (p. 65-66). Ideea înființării unei universități sovietice la Chișinău trebuie văzută ca un pas necesar spre formarea unei intelectualități „de profesie”, pe modelul comunist care plasează în această categorie socială absolvenții de studii superioare, care să se dovedească utilă noului regim. Cea veche, atâta câtă supraviețuise fizic războiului și nu se refugiase în România, era în cel mai bun caz suspectă de lipsă de loialitate, dacă ținem cont de faptul că era cel mai adesea formată în universitățile românești și mai ales că intelectualitatea basarabeană se considera, prin tradiție, profund misionară și atașată proiectului unionist. Dacă mai adăugăm și că singurele instituții superioare de învățământ locale din timpul României Mari fuseseră teologia și agronomia – adică formaseră preoți, deci dușmani de clasă prin definiție, dar și agronomi cel mai adesea recrutați ca specialiști în marile investiții agricole ale statului român în regiune – înțelegem de ce era nevoie de cadre, nu numai din motive economico-sociale, ci și evident politice.

În fapt, în contextul învățământului sovietic, distincția dintre o universitate „națională” și una generală nu exista, iar deosebirea consta din asigurarea accesului pentru studenții din întreaga Uniune Sovietică și nu doar al celor locali (p. 75), ceea ce pare a fi însemnat privarea mediilor politico-sociale republicane de specialiștii doriți. Poate că precizări privind sistemul de repartiții ale absolvenților în U.R.S.S. ar fi fost necesare aici și ar fi oferit cadrul unor foarte utile comparații cu modelul românesc și chiar est-european.

Ca și în cazul studiat de Lilia Crudu privitor la înființarea unei facultăți de medicină la Chișinău, și în disputa despre fondarea universității se pot desprinde câteva concluzii interesante: este clar că autoritățile locale încercau să rezolve problema lipsei cadrelor de specialitate apelând la soluții mai simple care ar fi asigurat formarea profesională mai rapidă a acestora. În același timp, controlul ministerelor unionale impunea reguli mai drastice de selecție a personalului și pretindea condiții mai bune pentru desfășurarea activității didactice, inclusiv prin asigurarea bazei materiale, a locuințelor pentru profesori, a căminelor pentru

studentii etc. Fără a fi vorba vreun moment de o respingere a rolului Moscovei sau de un curs distinct al comuniștilor moldoveni – lucru inimaginabil la sfârșitul anilor '40 –, este evidentă concurența dintre puterea unională și cea republicană încă din acest moment, fenomen ce se va adânci după moartea lui Stalin, dar mai ales în anii '60. În același timp, în ciuda patronajului direct al guvernului de la Kremlin, cele mai multe cheltuieli cădeau tot în sarcina liderilor locali, care observau astfel că plăteau înființarea universității, dar se vedeau văduviți de beneficiile aduse de absolenți.

Situația cadrelor este analizată și de Marius Tărăță în studiul intitulat *C.C. al P.C.(b.)M. și instituțiile superioare de învățământ în anul 1948* (p. 83-91). Excelent contextualizat, materialul pornește de la un raport privind componența etnică a principalelor paliere de putere în partid și în administrație spre sfârșitul anilor '40. Din acest punct de vedere, situația nu diferea prea mult de cea de la finalul celui de-al Doilea război mondial. Populația autohtonă reprezenta un procent infim din cei ce dețineau poziții de răspundere, iar politica de cadre nu dădea semne de îmbunătățire majoră. Numărul studenților moldoveni era mai crescut la Institutul Pedagogic din Chișinău, în timp ce Universitatea din același oraș era practic destinată elitelor sovietice. Autorul afirmă cu îndreptățire că „tineretul care a venit la studii la Chișinău la sfârșitul anilor 1960 – începutul anilor 1970, care a constituit o cotitură atât în literatură, știința istorică, cât și în alte domenii, a fost educat în anii 1950-1960, în școlile din satele și centrele raioanele din republică, anume de cei care s-au format la Institutul Pedagogic” (p. 85). Altfel spus, această instituție era destinată formării elitelor locale, în timp ce Universitatea contribuia neînsemnat la progresul republican, în ciuda resurselor alocate. Marius Tărăță concluzionează că, în ceea ce-i privea pe cursanții universității, „grosul studenților la acel moment era constituit de tineri care proveneau din familiile activiștilor de partid, militarilor și specialiștilor stabiliți sau repartizați în R.S.S. Moldovenească” (p.87).

În materialul *Instituțiile culturale în contextul noului discurs istoriografic din R.S.S. Moldovenească (1960-1980)*, Valentin Burlacu face o trecere în revistă a evoluției comandamentelor politico-ideologice din domeniul istoriografiei de la Chișinău în timpul brejnevismului. Autorul evidențiază legătura dintre înăsprirea relațiilor româno-sovietice și tonul propagandistic, care în prima perioadă a insistat pe existența a două popoare latine distincte în această regiune, cel român și cel moldovean (p. 92). Totuși, atât timp cât vecinul vestic nu a fost decât un satelit cuminte, iar intelectualitatea formată în școlile românești a continuat să supraviețuiască într-o oarecare măsură între Prut și Nistru, subiectul distincției etnice a fost mai degrabă escamotat. În momentul în care Nicolae Ceaușescu preia ideile naționale, iar R.S. România se îndepărtează de linia sovietică, autoritățile de la Moscova sesizează corect potențialul concurențial al acestui model în fosta provincie românească. Acest lucru duce la exacerbară manifestărilor nu numai prin crearea a unor noi locuri ale memoriei (monumente, sărbători ale diverselor „eliberări” de sub tot soiul de juguri – otoman, românesc: ce ironie a sorții! Prin

punerea semnului egal între cele două se nega întreaga politică panslavistă și panortodoxă a Rusiei imperiale din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea în Balcani), dar și prin elaborarea unor noi ritualuri folclorice (p. 99).

Inițiativa a fost centrală, dar aplicarea ei a fost locală. Trebuie subliniată din nou concurența între conducătorii unionali și cei republicani, care își aveau propria lor agendă și care, sub masca luptei împotriva influenței occidentale și naționaliste și-au urmărit propriile interese. Istoricul Gheorghe Cojocaru a publicat în mai multe episoade în „Arhivele Totalitarismului” stenograma consfăturii din 20 noiembrie 1970 de la Chișinău care a analizat presupusele derapaje ideologice filoromânești ale unor medii intelectuale din R.S.S.M. O lectură atentă ne arată că activul de partid, în frunte cu primul secretar republican I.I. Bodiul, a folosit pretextul luptei împotriva influenței străine pentru a obține unele avantaje locale, cum au fost investițiile în presa scrisă și audio-vizuală moldovenească din partea Moscovei, precum și o autonomie mai largă în problemele ideologice, care pasămite ar fi putut fi mai punctual și mai eficient gestionate de la Chișinău, decât din îndepărtatul și inadecvatul Kremlin⁸.

Volumul conține și un material republicat, semnat de însuși coordonatorul Sergiu Musteață, și în care se tratează subiectul *A fi istoric în perioada sovietică* (p. 104-125). De la bun început se impune sublinierea diferenței între situația din România și cea de la Chișinău. Lăsând la o parte pasiunea pentru studierea istoriei, pe malul drept al Prutului interesul pentru a fi student la acest profil era oferit de posibilitatea unei cariere didactice frumoase și sigure, într-o societate care valoriza într-o oarecare măsură acest curs profesional. În cazul Moldovei de Est, „meseria de istoric era una dintre cele mai prestigioase, deoarece absolvenții facultăților de istorie puteau face o carieră în instituțiile academice (de cercetare și universitare) sau puteau face o carieră de invidiat în instituțiile politice (organizațiile comsolomoliste, de partid, sindicate, miliție, KGB etc.)” (p. 105). Și în România socialistă istoricii erau tentați de politică, totuși de istorici deveniți milițieni sau sindicaliști n-am auzit. Existau istorici oficiali care erau adevărate vedete ale propagandei, în sensul în care Michel Aucouturier, în lucrarea sa *Realismul socialist*, îl dă creatorilor de literatură: „Scriitorul este [...] o înaltă demnitate a regimului, aservit prin multiplele privilegii pe care i le aduce o profesie recunoscută de stat, bine remunerată prin drepturile de autor pe care acesta le garantează, beneficiind de multiple avantaje materiale (apartamente, călătorii, case de odihnă, acces la magazinele rezervate, misiuni de tot felul, călătorii în străinătate) și de un mare prestigiu social”⁹. Totuși, acestea erau cazuri foarte rare, iar apetența pentru utilizarea politică a istoriei de către Nicolae Ceaușescu – mare consumator și utilizator de produse istoriografice cu aspect fantezist – nu le-a creat istoricilor vreun privilegiu real.

⁸ Gheorghe E. Cojocaru, *Mobilizare de trupe pe frontul ideologic din R.S.S.M., I, II și III*, în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 1-2/2011, p. 185-202, 3-4/2012, p. 216-233, și nr. 3-4/2012, p. 224-229.

⁹ Michel Aucouturier, *Realismul socialist*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001, p. 57.

Într-o primă parte a studiului, ce tratează evoluția instituțiilor istoriografiei, găsim o imagine sumară a situației legale și administrative a facultăților, catedrelor și institutelor de cercetare din domeniu. Fără a intra în amănunte, se confirmă tezele expuse anterior asupra competiției dintre Institutul Pedagogic și Universitatea din Chișinău, unde primul a fost mai dedicat intereselor locale, cu care puțin câte puțin s-a identificat. Influența „naționalismului”, adică a reținerii față de rolul glorios al Moscovei, era de natura evidenței, astfel încât Institutul Pedagogic a fost chiar desființat pentru scurt timp (p. 108). Martorii vremii – Sergiu Musteață folosește metoda interviului – descriu pe larg abandonarea în anii '80 a cursurilor tributare politic (p. 109).

O a doua parte a acestui studiu este dedicată conținuturilor cursurilor și istoriografiei specifice, destinată predării în special a istoriei Moldovei. Din descrierea avaturilor unui asemenea proiect reiese nu numai puțina preocupare pentru conținutul academic, în detrimentul celui politico-ideologic, dar se și poate face o paralelă cu lungă și dificilă aventură a tratatului general de istorie a românilor, ce a bătuit prin mediile istoricilor bucureșteni, ieșeni și clujeni practic întreaga perioadă comunistă, până când a fost într-un final abandonat. La Chișinău însă, redactarea unei istorii locale ținea mai degrabă de planul de export, aceasta fiind destinată să contrabalanseze istoriografia românească sau să facă auzit peste hotare punctul de vedere al secției de specialitate a C.C. „În R.S.S.M. se studia mai mult o istorie regională, în raport cu istoria U.R.S.S., acordându-se o importanță exagerată rolului slavilor și poporului rus în istoria spațiului de la est de Carpați”, concluzionează autorul (p. 113).

De un deosebit interes este secțiunea despre *Politica de cadre în domeniul istoric*, unde Sergiu Musteață, prin intermediul interviurilor, descrie de ce se îndreptau studenții spre Facultatea de Istorie, cum se făceau repartițiile și cum erau recrutați cercetătorii și cadrele didactice universitare (p. 114-121).

În primul caz, cei mai mulți dintre intervievați indică pasiunea, influența profesorilor de istorie sau a părinților. Studenții de origine etnică locală nu erau numeroși, iar accesul în învățământul superior se făcea și cu argumente neașteptate. Istoricul Pavel Parasca amintește, de exemplu, că fiind deja recrutat în Armata Sovietică, a părut probabil suficient de sigur, astfel că a fost admis la cursuri (p. 115).

Repartiția după absolvire se făcea la nivel republican, iar criteriul real era cel etnic. Moldovenii mergeau în cea mai mare parte să predea în mediul rural, în timp ce rușii acceptau mai mult posturi urbane, explicația ținând nu numai de confort, ci și de incapacitatea utilizării limbii române, dominante la sate. Existau și rute alternative pentru a nu pleca la țară: studenții abandonau cursurile în ultimul an de studiu, își căutau serviciu în oraș și reluau facultatea la fără frecvență după un timp, ceea ce îi făcea ca la absolvire să nu mai fie incluși în sistemul de repartiții (p. 118).

Ca și în cazul sistemului academic românesc, pentru a evita controlul ideologic strict, se preferau specializările cât mai îndepărtate de perioada contemporană: arheologie, istorie medie etc. Tot asemănător este accesul la doctorat. În anul 1956 au fost doar două locuri disponibile pentru doctoranzii la istorie din

R.S.S.M. Boris Vizer, director al Institutului de Istorie al Academiei de Științe de la Chișinău în anii '70, descrie o modalitate foarte profesionistă de a selecta personalul din cercetare: în calitate de președinte al comisiei de licență, asista la examenele de diplomă și putea astfel să recruteze cei mai buni studenți, ceea ce nu îl scutea de influențele exterioare (copii de ofițeri de securitate, de activiști superiori etc.) (p. 119).

Compromisurile în scopul evoluției în carieră au fost însă o realitate. Pavel Parasca descrie într-un mod foarte interesant relația cu partidul: „În genere, situația era că, odată ce te-ai implicat în acest partid, tu nu poți să-l părăsești. Tot așa cum la musulmani nu se poate de părăsit credința, fiindcă ești pedepsit, așa era și atunci. Nu puteai pleca singur, trebuia să se găsească vreun clenci ca să mă excludă din partid” (p. 120). Totuși, nici influențele personale nu trebuie excluse, Boris Vizer mărturisind că și-a pierdut funcția de conducere din cauza decesului președintelui Academiei de Științe, Iachim Grosul (p. 122), ceea ce denotă un anumit tip de relație cu acesta.

Mărturiile atestă separația clară în epocă între cercetare și predare (p. 123), sistem care din păcate continuă adeseori și acum în România, unde universitatea și institutele se consideră complet distincte și chiar concurente.

Volumul recenzat continuă cu un grupaj de patru incursiuni biografice reprezentative. Ion Xenofontov și Lidia Prisac realizează un portret al *Profesorului Vladimir Potlog, un aristocrat al pedagogiei istorice* (p. 126-134). Fost decan și prorector, Vladimir Potlog a avut o carieră exemplară pentru vremurile și locul în care a trăit. Istoric al antichității, a putut astfel să evite într-o oarecare măsură imixtiunea ideologică masivă. Biografia sa, deși necritică, este o sursă prețioasă de informații din cele mai variate: de la lipsa totală a materialelor documentare în învățământul superior și până la o foarte interesantă incursiune în destinele profesionale ale unor intelectuali formați în România Mare și care au făcut carieră în Moldova sovietică.

Ana-Felicia Diaconu realizează biografia lui Aurelian Sacerdoțeanu (p. 135-147), cunoscutul arhivist și probabil singurul deținător al unei funcții de decizie păstrat în serviciu de la Carol al II-lea și până la I.V. Stalin, iar Elena Buzinschi pe a lui *Sergiu Roșca – promotor al științelor filosofice* (p. 148-153).

Gheorghe Calcan face o miniistorie a Universității de Petrol și Gaze din Ploiești, cu o privire specială asupra destinului unor ingineri și dascăli de origine basarabeană, care au activat la un moment dat al carierei lor la această instituție de învățământ superior: profesorul Moise Cuciuc, șeful Catedrei de matematică în perioada anilor 1967-1980, conf. Nicolae Moșescu, șeful Catedrei de fizică, prof.dr.doc. Dumitru Rașeev, prof. Sergiu Rașeev, rector al Institutului de Petrol și Gaze, și prof. Siro Boris, titular al cursurilor de electrotehnică și mașini electrice (p. 154-170).

Larisa Noroc face o microistorie instituțională a Catedrei de Științe filosofice și economice de la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău (p. 171-179), oferind nu numai date despre cine au fost angajații și șefii acestui

departament de-a lungul timpului, dar și unele informații tehnice deosebite pentru cei interesați de economia evoluției sistemului universitar: dimensiunile unei norme didactice (p. 175).

La paginile 180-191, găsim pledoaria Mariei Proca pentru *Necesitatea studiilor de securitate drept componentă a programelor educaționale*.

Al doilea capitol al volumului de față este dedicat integral istoriei Facultății de Istorie și Geografie a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău și este compus din contribuțiile lui Sergiu Musteață – despre importanța facultății (p. 192-206), a lui Andrei Antonov – anii 1940-1960 (p. 207-224), a Valentinei Ursu – despre ultimii 15 ani înainte de prăbușirea comunismului (p. 225-235) și a lui Valeriu Cozma – despre participarea facultății la elaborarea secțiunii de istorie modernă din manualele de istorie (p. 236-245).

Nu vom intra în detaliile acestui capitol, evidențiind doar câteva aspecte. De exemplu, faptul că în 1955 Catedra de istoria popoarelor U.R.S.S. a fost unită cu cea de Istorie universală (p. 193), fapt cu totul surprinzător, dacă ținem cont că opțiunea în logica ideologiei ar fi fost unificarea cu cea de Istorie a Moldovei. Însă despre acesta din urmă, Sergiu Musteață, autorul studiului, nu ne mai pomeniște nimic, lăsând să se înțeleagă că a rămas o singură catedră de istorie, deși fuseseră inițial trei. În materialul succesiv, autorul Andrei Antonov vorbește despre o Catedră de istoria popoarelor U.R.S.S. și istoria Moldovei (p. 216).

Andrei Antonov, într-un material foarte îngrijit realizat – deși uneori folosirea sistemului de citare e de neînțeles (v. notele 17-19, p. 212), aduce în discuție condițiile dramatice în care a funcționat învățământul superior în primii ani de după al Doilea război mondial, când în clădirea în care se desfășurau cursurile nu exista niciun bec, iar studenții absentau fiindcă stăteau la coadă la pâine (p. 209-210).

Deosebit de interesantă este discuția privind conținuturile cursurilor și modul în care acestea se desfășurau practic: programa, numărul de ore alocate fiecărui subiect (p. 211), activitățile extracurriculare precum vizionarea unor filme patriotice (p. 215) sau conferințele de popularizare a istoriei puternic ideologizate și redactarea unui manual de istorie a R.S.S.M. (p. 216).

O temă tratată pe drept cuvânt separat de către Andrei Antonov este cea despre activitatea organizației de bază din Facultatea de Istorie și Geografie, precum și despre funcționarea Comsomolului (p. 219-220), instituții pe care alte istorii universitare din fostul spațiu comunist nu le abordează¹⁰.

Istoria instituțională este continuată de Valentina Ursu, în ceea ce privește ultimul deceniu și jumătate dinaintea prăbușirii Uniunii Sovietice. Și aici informațiile sunt diverse și foarte interesante. De exemplu, sunt descrise practica de specialitate (p. 229-230), manifestările cultural-educative și munca patriotică (p. 231), represiunea (p. 232-233). Este oferită de asemenea o listă a absolvenților care au devenit personalități ale vieții publice din Republica Moldova.

¹⁰ Ovidiu Bozgan (coord.), Bogdan Murgescu (coord.), *Universitatea din București, 1864-2014*, București, Editura Universității din București, 2014, p. 277-370.

Al treilea capitol al volumului de față conține interviuri cu istorici cunoscuți și alți intelectuali: Sergiu Musteață – Boris Vizer și Pavel Parasca, Liuba Petrenco – Otilia Stamatina, Igor Șarov – Vasile Țapoc (p. 246-336).

Cartea se încheie cu o interesantă grupare de note de cercetare și lectură: Valentina Samoilenko, *Dorința de a avea copii instruiți la începutul secolului XX. Studiu de caz: satul Tighiceanca*; Corina Savitschi, *Activitatea de cercetare sociologică românească a studenților sub îndrumarea lui D. Gusti*; Adriana-Claudia Câteia, *Tradiție și autoritate în hermeneutica istorică*; Mariana Rusu, *Social media și învățământul universitar*. (p. 337-357).

În ceea ce privește metodologia și sursele, desigur că într-un volum colectiv nu putem vorbi despre o viziune unitară. Sursele variază de la arhive locale din Chișinău și România, la statistici și tabele, istorie orală și interviuri etc. Uneori, se practică supărătorul obicei al povestirii documentelor de arhivă, fără a încerca contextualizarea lor sau măcar o comparație cu un fenomen similar. De asemenea, cu excepția studiului semnat de Sergiu Musteață, tonul este necritic în special în ceea ce privește biografiile reprezentative, lucru scuzabil până la un punct, dacă avem în vedere că s-a urmărit realizarea unei istorii a unui domeniu de studiu, unde caracterul laudativ este declarat *ab initio*. Uneori, limba de lemn – există și una nouă, nu numai cea comunistă – a domeniilor noi este supărătoare. Cronologiile și mai ales numeroasele fotografii de epocă întregesc acest adevărat demers de istorie instituțională, pe care îl salutăm.

Alexandru-Murad Mironov